

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK

CZY DIAKONI I WIERNI ŚWIECCY MOGĄ UDZIELAĆ SAKRAMENTU NAMASZCZENIA CHORYCH?

W ostatnich dziesięcioleciach XX wieku pojawiły się najpierw opinie teologów, a następnie praktyka namaszczenia chorych poświęconym olejem przez diakonów, a nawet świeckich pomocników duszpasterzy. Przyczyny takiego „rozszerzenia” szafarzy namaszczenia chorych są dwojakiego rodzaju. Przede wszystkim starano się w ten sposób odpowiedzieć na konkretne problemy pastoralne, powstałe w wyniku coraz większego braku księży – nie tylko jako szafarzy tego sakramentu, ale także pełniących posługę duszpasterską wobec chorych i osób w podeszłym wieku. Z konieczności pasterze Kościołów partykularnych kierowali więc do szpitali i domów opieki odpowiednio przygotowanych świeckich. Wprowadzenie posługi nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej także mogło prowadzić do wniosku, że skoro udzielają sakramentu Eucharystii, mogliby także, z braku kapłana, udzielać sakramentu namaszczenia chorych. Tego rodzaju przekonanie znalazło także wielu zwolenników wśród teologów¹ W literaturze dotyczącej sakramentu namaszczenia chorych coraz częściej można spotkać się z poglądami, że zastrzeżenie udzielania tego sakramentu kapłanom (*sacerdotes*) jest tylko przepisem prawa kościelnego, które w obecnej sytuacji Kościoła może być przez Kościół zmienione. Czy zatem na podstawie Listu św. Jakuba i całej Tradycji Kościoła (nauczanie i praktyka pastoralna) uzasadnione są poglądy, że

Ks. dr hab. CZESŁAW KRAKOWIAK, prof. KUL – kierownik Katedry Teologii Liturgii w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL; adres do korespondencji: ul. Bernardyńska 7D/5, 20-109 Lublin; e-mail: krakowiak@futuro.net.pl

¹ „Es ist unter den meisten westeuropäischen katholischen Liturgiewissenschaften *communis opinio*, die «Spendevollmacht» bei der Krankensalbung sollte nicht auf den Priester beschränkt bleiben” (B. Groen. *Die Krankensalbung und ihr Platz in der heutigen Krankenhauseelsoge*. „Heiliger Dienst” 59:2005 s. 118). Autor powołuje się na następujące nazwiska: D. Power, R. Kaczynski, A. Heinz, P. M. Gy.

sakramentu namaszczenia chorych mogą udzielać diakoni, a nawet wierni świeccy²

KIM SĄ PRESBYTEROI W LIŚCIE ŚW JAKUBA 5, 14-15?

Od samego początku Kościoła udzielanie namaszczenia chorych opiera się na Liście św. Jakuba 5, 14-15³, według którego do chorego wzywa się kapłanów (gr. τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, łac. *presbyteros Ecclesiae*)⁴ Kim byli owi πρεσβύτεροι (*presbyteroi*)? Odpowiedź na tak postawione pytanie zależy od tego, jakie przyjmie się stanowisko w kwestii ustroju Kościoła w czasach bezpośrednio poapostolskich. Nie był to ustrój charyzmatyczny, lecz hierarchiczny. W czasach Kościoła apostołskiego istniały już różne urzędy. Greckie terminy *episkopoi* (ἐπίσκοποι) i *presbyteroi* (πρεσβύτεροι) odnoszono do osób zajmujących kierownicze stanowiska we wspólnocie. Ich urząd polegał na pośredniczeniu w zastępstwie Jezusa Chrystusa między Bogiem i ludźmi. „Termin *presbyter* – starszy może być tu wspólnym określeniem dla biskupa, prezbitera w naszym rozumieniu i diakona”⁵ Klemens, biskup Rzymu († 101), w *Liście do Koryntian* wzywa do

² J. Staniak. *Czy szafarzem namaszczenia chorych może być diakon lub osoba świecka?* „Collectanea Theologica” 67:1997 z. 3 s. 139-140.

³ Oryginalny tekst grecki: „ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσυξάσθωσαν ἐπ’ αὐτὸν ἀλείψαντες ἔλαιον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου. καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος· ἅν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ”

Wersja Wulgaty: „Infirmatur quis in vobis? Advocet presbyteros ecclesiae, et orent super eum, unguentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus; et si peccata operatus fuerit, dimittentur ei”

Przekład Biblii Tysiąclecia: „Choruje ktoś wśród was? Niech sprowadzi kapłanów Kościoła, by się modlili nad nim i namaścili go olejem w imię Pana. A modlitwa pełna wiary będzie dla chorego ratunkiem i Pan go podźwignie, a jeśli by popełnił grzechy, będą mu odpuszczone”

⁴ Zob. A. G. Hamman. *Kapłan w II wieku*. W: *Kapłaństwo*. (Kolekcja Communio 3). Poznań 1988 s. 47-48; t e n ż e. *Il sacerdote nel secondo secolo*. „Communio” 10:1981 nr 59 s. 17; B. Czesz. *Kapłaństwo chrześcijańskie w II wieku*. „Vox Patrum” 13-15:1993-1995 z. 24-29 s. 69-75; J. Pałucki. *Biskup – prezbyter – diakon w refleksji Ojców Kościoła*. „Roczniki Teologiczne” 48:2001 z. 2 s. 33-49; J. Ihnatowicz. *Biskup widzialny i biskup niewidzialny. Urząd biskupa w teologii św. Ignacego z Antiochii*. W: *In vinculo communionis*. Red. K. Gurda, T. Gacia. Kielce 1999 s. 65-73; t e n ż e. *Dlaczego prezbyter nie może udzielać święceń? Biskup i prezbyter w pierwotnym Kościele*. „Kieleckie Studia Teologiczne” 2:2003 s. 213-232; P. Szczer. *Urząd prezbitera w świetle pism Klemensa z Aleksandrii*. „Roczniki Teologiczne” 51:2004 z. 4 s. 68-69.

⁵ Pałucki. *Biskup – prezbyter – diakon w refleksji Ojców Kościoła* s. 36

posłuszeństwa prezbiterom (57, 1)⁶ Prezbiterzy byli ustanawiani „za zgodą całego Kościoła” Według A. Hammana w liście Klemensa Rzymskiego do Koryntian *episkopoi kai presbyteroi* (ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι) są synonimami, dlatego występują zamiennie⁷ Zdaniem A. Lemaire także terminy *episkopoi kai diakonoi* (ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι) u Klemensa oznaczają ogólnie tych, którzy stoją na czele wspólnoty jako jej pasterze, których określa się także *presbyteroi*⁸ Również Ignacy Antiocheński potwierdza, że w Kościele są biskupi, prezbiterzy i diakoni. Przełożeni gminy to ci, którzy także pełnią funkcje sakramentalne we wspólnocie⁹ Nie ulega wątpliwości, że zdecydowana większość autorów, biblistów i teologów jest zdania, że *presbyteroi* w Liście św. Jakuba są przełożonymi Kościoła ustanowionymi przez włożenie rąk.

B. Reicke, analizując List św. Jakuba, stwierdza, że gdy mowa jest o *presbyteroi*, „starszych”, chodzi o tych, którzy stoją na czele Kościoła, a nie jedynie starszych członków wspólnoty¹⁰ List Jakuba nie zna jeszcze biskupów, o których pisze św. Paweł w Flp 1, 1. Chodzi o „starszych” (*presbyteroi*) ustanowionych we wspólnotach chrześcijańskich, analogicznie do „starszych” w synagodze żydowskiej. Według Dz 20, 28 i późniejszych listów prezbiterzy pojawiają się w Jeruzalem (Dz 11, 30; 15, 2. 22; 16, 4) i w Azji (Dz 14, 23; 20, 17 28; 1 Tm 4,14; 1 P 5, 1-5). Podlegają oni władzy apostołów lub im równym. W Liście św. Jakuba nie chodzi więc o świeckich, starszych wiekiem, których należy wzywać, aby dokonali namaszczenia chorego¹¹ Ponadto św. Jakub nie przypisuje skutków samemu namaszczeniu, lecz modlitwie prezbiterów w imię Pana. Olej jest tylko znakiem działania łaski Bożej, a obecność i modlitwa prezbiterów nad chorym jest kontynuacją uzdrawiającego działania samego Chrystusa¹²

⁶ Hamman. *Kapłan w II wieku* s. 47-48.

⁷ *Il sacerdote nel secondo secolo* s.19. Zob. A. Lemaire. *Les ministères dans l'Église*. Paris 1974 s. 145-151.

⁸ *Les ministères dans l'Eglise* s. 150.

⁹ W. Granat. *Ku człowiekowi i Bogu w Chrystusie*. T. 2. Lublin 1974 s. 301-302.

¹⁰ „Il s'agit des chefs de l'Église et non pas simplement de membres plus âgés de la communauté” (B. Reicke. *L'onction des malades d'après Saint Jacques*. „La Maison-Dieu” 1973 nr 113 s. 50).

¹¹ „[...] notre évêque ne considère pas les presbytères ou «ancien» comme de simples laïques en les appelant à oindre les malades” (tamże s. 51).

¹² Zob. J. Sailer. *Jak 5,14 f. und Krankensalbung*. „Theologisch-praktische Quartalschrift” 113:1965 s. 347-353.

C. Ortemann pisze, że *presbyteroi* „to nie chrześcijanie posiadający charyzmat uzdrawiania (por. 1 Kor 12, 9), lecz członkowie hierarchii (por. Dz 11, 30; 14, 23; 1 Tm 5, 17; Tt 1, 5; 1 P 5, 1-5)”¹³ Podobnie Th. Schneider: „Dziś jest bezsporne, że przez starszych, *presbyteroi*, pierwotny Kościół rozumiał (*Amtsträger*) pełniących urząd”¹⁴ Według K. Romaniuka nie chodzi „o jakichkolwiek starszych, lecz o starszych gminy, czyli o ludzi posiadających w społeczności chrześcijańskiej władzę, nie tylko zresztą administracyjną”¹⁵ Podobnie A. Skowronek twierdzi, że „starsi” są tymi, którzy „kierują gminą”¹⁶ D. Kwiatkowski zwraca uwagę, że termin *πρεσβύτεροι τῆς ἐκκλησίας* poprzedzony jest rodzajnikiem, co wskazuje na określonych prezbiterów i wspólnotę, do której należy chory, a użycie liczby mnogiej nie oznacza, że chory ma wzywać kilku prezbiterów¹⁷ J. Stefański w komentarzu do odnośnego tekstu z Listu św. Jakuba powołuje się na „zdanie wybitniejszych egzegetów” i stwierdza, że do chorego „wzywani mają być kapłani” – *presbyteroi*, czyli członkowie hierarchii¹⁸

D. Borobio zwraca uwagę, że czym innym jest charyzmat uzdrawiania, o którym pisze św. Paweł (1 Kor 12, 9), a czym innym jest sakrament namaszczenia chorych. Charyzmat uzdrawiania otrzymali Apostołowie od Chrystusa i wiązał się on ściśle z ich misją głoszenia Ewangelii (por. Mk 16, 15-17). Z czasu ziemskiego życia Jezusa jest tylko jedna wzmianka o Jego poleceniu, aby apostołowie namaszczać chorych (Mk 6, 13). Natomiast po Zmartwychwstaniu apostołowie i ich następcy mają uzdrawiać chorych przez włożenie rąk i namaszczenie. Te dwa rytury są komplementarne¹⁹ G. Koch jest zdania, że wprawdzie wierni mogli posługiwać się poświęconym przez biskupa olejem i w przypadku choroby namaszczać nim siebie samych, ale „błogosławienie i namaszczenie chorych w ramach obrzędu sakramentalnego stanowiło szczególny obowiązek biskupa i kapłana”²⁰

¹³ „[...] si tratta invece di membri della gerarchia” (*Il Sacramento degli infermi. Storia e significato*. Torino 1971 s. 13).

¹⁴ *Zeichen der Nähe Gottes*. Leipzig 1981 s. 216 (pol. *Znaki bliskości Boga*. Wrocław 1995 s. 244). Jednakże, gdy pisze o dziejach tego sakramentu, stwierdza, że „Spender sind nicht nur Bischof und Priester, sondern auch Laie, ja die Kranken selbst” (tamże s. 217).

¹⁵ *Sakramentologia biblijna*. Warszawa 1991 s. 110.

¹⁶ *Chorzy i ich sakrament*. Włocławek 1997 s. 80.

¹⁷ *Uzdrowiająca moc modlitwy według Jk 5, 13-18*. „Kaliskie Studia Teologiczne” 2:2003 s. 253.

¹⁸ J. Stefański. *Od sakramentu chorych do ostatniego namaszczenia*. „Studia Gnesnensia” 3:1977 s. 56; tenże. *Sakrament chorych*. Gniezno 2000 s. 34.

¹⁹ D. Borobio. *Approche du sens et de l'usage curatifs de l'onction des malades dans l'Église du premiers siècles*. „Concilium” 27:1991 nr 234 s. 57-60.

²⁰ G. Koch. *Sakramentologia. Zbawienie przez sakramenty*. Kraków 1999 s. 288.

Ph. Rouillard odnośnie do interpretacji tekstu z Listu św. Jakuba stwierdza, że obecny stan badań nie pozwala z całą pewnością określić, kim byli wspomniani przez niego *presbyteroi*. Terminu tego nie można interpretować z perspektywy współczesnej. Powołuje się także na fakty z historii, które potwierdzają namaszczenie poświęconym olejem dokonywane przez świec- kich. Do VIII wieku tylko poświęcenie oleju było zastrzeżone biskupowi, natomiast namaszczenia nim mogli dokonywać także świeccy²¹ Zmiana tej praktyki następowała stopniowo i była związana z podkreślaniem głównie duchowych skutków namaszczenia oraz udzielania go umierającym (*extrema unctio*). W IX wieku synod burgundzki nakazał kapłanom noszenie ze sobą Eucharystii i poświęconego oleju, zakazując jednocześnie udzielania namaszczenia przez inne osoby²²

Z kolei A. Ziegenaus, referując różne opinie prezentowane w dyskusji na temat szafarza namaszczenia chorych w czasie prac nad Synodem Niemieckim, stwierdza, że w Kościele starożytnym termin *presbyteroi* odnosił się także do diakonów²³ Uzasadnia to tym, że termin *presbyteros* nie musi oznaczać starszego wiekiem, ale także młodych, którzy stali na czele gminy, na co wskazują Listy pasterskie. Ponadto zwraca uwagę, że w Kościele pierwszych wieków był zarówno urząd prezbiterów (por. Jk 5, 14), jak i charyzmat uzdrawiania (por. 1 Kor 12,9). Stawia następnie pytania: czy diakon należał do *presbyteroi*? Czy dawni *presbyteroi* to dzisiejsi prezbiterzy?²⁴ W odpowiedzi stwierdza, że obecnie prezbiterzy nie są identyczni z tymi, o których pisze np. św. Jakub, gdyż według niego termin ten może odnosić się także do biskupa, ale również dzisiejszy diakon także nie odpowiada dawnemu prezbiterowi²⁵ A. Ziegenaus podkreśla jednak, że *presbyteroi* są tymi, którzy mają urząd w Kościele (*Träger eines Amtes*) i nie są tylko „starszymi wiekiem” (*an Jahren Ältesten*) ani tymi, którzy we wspólnocie otrzymali charyzmat uzdrawiania (por. 1 Kor 12, 9. 28)²⁶

²¹ „[...] l'administration de l'huile sainte au chrétien malade n'a pas été réservée aux prêtres” (Ph. Rouillard. *Le ministre du sacrement de l'onction des malades*. „Nouvelle Revue Théologique” 111:1979 s. 401).

²² Tamże s. 399.

²³ *Ausdehnung der Spendevollmacht der Krankensalbung?* „Münchener Theologische Zeitschrift” 26:1975 s. 345-350.

²⁴ Tamże s. 351-355.

²⁵ „Sicher ist der heutige «Priester» nicht identisch mit «Presbyter» (der bei Jak sozusagen auch «Bischof» ist); aber der heutige «Diakon» entspricht noch weniger dem «Presbyter»” (tamże s. 358).

²⁶ A. Ziegenaus. *Die Krankensalbung*. W: *Christusbegegnung in den Sakramenten*. Hrg. H. Luthé, Kevelear 1981 s. 437.

Podobnie B. Testa uważa, że „prezbiterzy Kościoła” z Jk 5, 14-15 są ustanowionymi we wspólnotach pasterzami Kościoła, którzy przez włożenie rąk Apostołów otrzymali Ducha Świętego. „Prezbiterami Kościoła są ci, których Paweł i Barnaba wybierają oraz ustanawiają w każdej zakładanej przez siebie społeczności (por. Dz 14, 23), a których Kościół jerozolimski ma od samego początku (por. Dz 14, 23; 11, 30; 16, 4; 20, 28)” Podobnie w Efezie z polecenia Pawła wspólnotą kierowali prezbiterzy (Dz 20, 28). Interwencja prezbiterów, o której pisze św. Jakub, nie jest działaniem charyzmatycznym, lecz ściśle związana jest z ich posługą wynikającą z pełnionej we wspólnocie funkcji²⁷

Są jednak także liczni i znani teologowie, którzy inaczej interpretują List św. Jakuba. R. Kaczynski klasyczny tekst Jk 5, 14-15 zawierający wzmiankę, że chory ma wzywać *presbyteros Ecclesiae*, interpretuje w ten sposób, że gr. *πρεσβύτεροι* nie są prezbiterami w obecnym rozumieniu (*sind keine Priester*)²⁸ Następnie w nawiązaniu do nauczania Soboru Trydenckiego twierdzi, że jego soborowe określenie kapłana (*sacerdos*) jako *proprius minister* namaszczenia wcale nie wyklucza możliwości, że mogą być także nadzwyczajni szafarze tego sakramentu²⁹ Według niego chodzi o diakonów, którzy na mocy sakramentu święceń mogliby także reprezentować przy chorym Osobę Jezusa Chrystusa. Odwołując się do historii, stwierdza, że aż do reformy karolińskiej (VIII wiek) także świeccy używali poświęconego przez biskupa oleju do namaszczenia siebie i innych³⁰ Jego zdaniem w dzisiejszej

²⁷ *Sakramenty Kościoła*. Poznań 1998 s. 260-261.

²⁸ *Feier der Krankensalbung*. W: *Gottesdienst der Kirche*. Bd. 7, 2. Regensburg 1992 s. 314. Wydaje się, że podobne stanowisko zajmują tłumacze i komentatorzy *Pisma świętego Nowego Testamentu i Psalmów. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem* (Oprac. Zespół Biblistów polskich z inicjatywy Towarzystwa Świętego Pawła. Częstochowa 2005): w Liście św. Jakuba w. 14 przetłumaczono „niech wezwie starszych Kościoła.” W Komentarzu czytamy: „Pouczenia Jakuba odnośnie do pomocy ciężko chorym ze wspólnoty są świadectwem udzielania już w czasach apostoelskich sakramentu namaszczenia chorych. Udziela go starszy Kościoła, podczas ufniej modlitwy, której towarzyszy namaszczenie chorego oliwą” (tamże s. 543). Dlaczego *πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας* przetłumaczono przez „starszych Kościoła”, gdy zawsze tłumaczono „kapłanów Kościoła”? W tłumaczeniu J. Wujka: „Niech wwiedzie kapłany kościelne” W wydaniu IV Biblii Tysiąclecia z 1999 r. w odnośniku napisano: „Por. Mk 6, 13. Obrzęd sakramentalny namaszczenia chorych. Udzielają go «prezbiterzy»” Notabene, *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego* (Warszawa 2000) na s. 1639 w komentarzu do Jk 5, 13-20 nawet nie wspomina o prezbiterach i namaszczeniu chorych!

²⁹ „Diese Formulierung schließt nicht grundsätzlich aus, dass außer dem Priester auch andere, etwa als außerordentliches Spender (*ministri extraordinarii*), berufen werden könnten” (*Feier der Krankensalbung* s. 287).

³⁰ „Die Laien hatten grundsätzlich bis 8. Jh. die Möglichkeit, das gesegnete Öl bei sich oder den Ihrigen selbst anzuwenden” (tamże s. 273).

sytuacji pastoralnej Kościoła również mogliby czynić to laicy sprawujący opiekę nad chorymi³¹ Należy jednak zapytać, czy fakt używania przez świeckich poświęconego przez biskupa oleju jest równoznaczny z udzielaniem sakramentu.

NAUCZANIE I PRAKTYKA KOŚCIOŁA DO *ORDO UNCTIONIS INFIRMORUM* (1972)

Według W. Schenka „pierwszym wyraźnym i oficjalnym świadectwem o sakramentalnym namaszczeniu chorych przez biskupów i kapłanów, z równoczesnym zezwoleniem na używanie tego poświęconego oleju przez wiernych *in sua aut in suorum necessitate* jest list papieża Innocentego I z 416 r. do Decencjusza biskupa Gubbio³² Innocenty I cytuje tekst Jk 5, 14-15 i stwierdza: „Nie ma wątpliwości, że trzeba przyjąć i rozumieć o chorujących wiernych, którzy mogą być namaszczeni świętym olejem namaszczenia, przygotowanym przez biskupa. Nie tylko kapłanom, lecz i wszystkim chrześcijanom wolno go używać do namaszczenia w potrzebie własnej lub swoich bliskich (*non solum sacerdotibus, sed et omnibus uti Christianis licet in sua aut in suorum necessitate ungendum*). [...] Nie można nim namaszczać pokutujących, bo mamy do czynienia z sakramentem (*quia genus est sacramenti*). Jeśli bowiem komuś odmawia się innych sakramentów, jakże można mu udzielić jednego z sakramentów”³³ Papież jednoznacznie zalicza namaszczenie chorych do sakramentów. Wszystko jednak wydaje się wskazywać na to, że tylko wtedy, gdy udzielają go prezbiterzy lub biskup, do którego należy poświęcenie oleju. Wynika to z cytowanego wcześniej Listu św. Jakuba, w którym jest mowa o prezbiterach Kościoła, oraz z faktu, że Innocenty I pisze także o biskupach jako szafarzach namaszczenia, a nie tylko poświęcających olej chorych. Ważna jest również wzmianka o pokutujących. Wiadomo, że w niebezpieczeństwie śmierci odbywający pokutę otrzymywali pojednanie i Eucharystię. Dopiero wtedy mogli otrzymać także namaszczenie, natomiast w innych wypadkach nie, gdyż jest to sakrament.

³¹ *Feier der Krankensalbung* s. 314.

³² W. Schenk. *Liturgia sakramentów*. Cz. 2 Lublin 1962 s. 58. Jego zdaniem jest prawdopodobne, że wtedy „wierni w razie potrzeby posługiwali się raczej sami świętym olejem, wzywając kapłanów tylko w wyjątkowych wypadkach” (tamże s. 59).

³³ BF VII 510; DSch 216; zob. G y. *La question du ministre de l'onction des malades* s. 18-20.

List Innocentego I jest różnie interpretowany. R. Kaczynski stwierdza, że nie namaszczenie olejem, ale sam olej w Kościele starożytnym był uważany za sakrament, podobnie jak Eucharystia, którą Innocenty I także nazywa sakramentem³⁴ Według J. J. Zieglera dotąd „nie udało się ewidentnie rozstrzygnąć, czy autor omawianego listu zakładał różnicę między namaszczaniem przez kapłanów i świeckich”³⁵ Jest on także zdania, że określenie Soboru Trydenckiego *sacerdos minister proprius* namaszczenia nie wyklucza możliwości innych szafarzy tego sakramentu³⁶

G. Koch w komentarzu do listu Innocentego I pisze, że do biskupa należy poświęcenie oleju, natomiast wierni mogli się nim posługiwać i w czasie choroby namaszczać siebie samych³⁷ Zaznacza również, że wzmiankę o namaszczaniu przez świeckich opuszczono np. w Dekrecie Gracjana (XII wiek)³⁸ Także A. Ziegenaus, powołując się na A. Chavasse’a³⁹, który zbadał źródła od III wieku do reformy karolińskiej, zaznacza, że aż do VIII wieku świeccy namaszczeni siebie i swoich bliskich. Praktykę taką miałyby potwierdzać słynny list Innocentego I, mówiący, że również świeccy mogą namaszczać.

Pierwsze rytuały zawierające *Ordines ad visitandum et perungendum infirmorum* powstawały dopiero od VIII wieku. Posługiwali się nimi prezbiterzy⁴⁰ W VIII wieku biskup Bonifacy († 754) wprowadził angielski zwyczaj, że tylko prezbiterzy mogli namaszczać chorych. W tym czasie namaszczenie poświęconym olejem miało głównie na celu polepszenie stanu zdro-

³⁴ *Feier der Krankensalbung* s. 269. Pogląd ten wydaje się podzielać B. Nadolski. W komentarzu do listu Innocentego I pisze, że papież „zachęca, by biskupi odwiedzali chorych i stosowali namaszczenie. Nacisk położony jest na błogosławieństwo oliwy, które jest *genus sacramenti* (rodzajem sakramentu). [...] Poprzez błogosławieństwo oliwy dokonywał się «sakrament», a następnie namaszczenie jako aplikacja. Błogosławieństwo oliwy było istotne, przypisywano mu skutki, które realizowały się w namaszczeniu” (*Leksykon liturgii*. Poznań 2006 s. 1008). W nawiązaniu do stanowiska R. Kaczynskiego M. Kunzler stawia pytania: Czy można porównywać „jakość konsekracyjną” oleju poświęconego przez biskupa z Eucharystią? Na czym polegałby eklezjalny aspekt namaszczenia, gdyby nie było jego urzędowego przedstawiciela, czy taką celebrację można jeszcze uważać, za „kościelną”? *Liturgia Kościoła*. Poznań 1999 s. 466.

³⁵ J. J. Ziegl er. *Who Can Anoint the Sick?* „Worship” 61:1987 nr 1 s. 34.

³⁶ Tamże s. 44.

³⁷ *Sakramentologia. Zbawienie przez sakramenty* s. 288.

³⁸ Tamże s. 293.

³⁹ *Études sur l'onction des infirmes dans l'Église Latine. Du IIIe au XIe siècle à la réforme carolingienne*. Lyon 1942.

⁴⁰ Najstarsze świadectwo o liturgii sakramentu namaszczenia pochodzi dopiero z początków IX wieku od biskupa Teodulfa z Orleanu († 821). Schenk. *Liturgia sakramentów świętych* s. 69-70; Stefáński. *Od sakramentu chorych do ostatniego namaszczenia* s. 64.

wia chorego, tzw. skutek cielesny⁴¹ Od VIII wieku synody partykularne polecają wiernym przyjmować sakrament namaszczenia. Tak zwane Statuty Bonifacego z IX wieku zobowiązywały duszpasterzy, aby pouczali wiernych o namaszczeniu w chorobie celem odzyskania zdrowia⁴² Synod w Ticinum (Pavia) z 850 r. podobnie polecał, aby „głosić ludowi również o tym zbawiennym sakramencie (*salutare sacramentum*) polecany przez Jakuba apostoła [...] Nie mogą go przyjąć pokutnicy dopóki nie zostaną pojednani i dopuszczeni do Eucharystii. [...] Bezwzględnie nie pozwala się korzystać z tego sakramentu, temu, kto nie może przyjąć pozostałych”⁴³ W *Wyznaniu wiary Michała Paleologia* (1274) namaszczenie chorych, zwane już ostatnim namaszczeniem (*extrema unctio*), wymienione jest jako siódmy sakrament, który według nauki św. Jakuba udzielany jest chorym (*infirmantibus adhibetur*)⁴⁴ Sobór Florencki w *Dekrecie dla Ormian* ostatnie namaszczenie wylicza już jako piąty sakrament przeznaczony tylko dla tych chorych, co do których istnieje obawa śmierci (*de cuius morte timetur*), i określa, że jego szafarzem jest *sacerdos*⁴⁵ W średniowieczu w określaniu skutków namaszczenia kładziono akcent głównie na odpuszczenie grzechów i łączono je z sakramentem pokuty⁴⁶ Wynikało to już z samej formuły sakramentalnej. Wtedy było oczywiste, że udzielał go kapłan, bo tylko on mógł być szafarzem sakramentu pokuty i udzielać rozgrzeszenia⁴⁷

W teologii scholastycznej podkreślano również, że kapłan udzielający sakramentów jest także reprezentantem Kościoła i działa w jego imieniu⁴⁸ Św. Tomasz z Akwinu, przyjmując powszechną naukę Kościoła, że szafarzem jest *sacerdos* (czyli dzisiejszy prezbiter), powołuje się na List św. Jakuba (5, 14) i stwierdza, że może go udzielać także biskup: „Do chorego powinno się sprowadzić szafarza, aby udzielił sakramentu”, ale ponieważ „biskup nie może chodzić do każdego chorego w swojej diecezji, zatem nie tylko on ma władzę udzielania tego sakramentu” Wystarczy, że dokona poświęcenia oleju⁴⁹

⁴¹ Zob. D. Kwiatkowski. *Gli effetti del sacramento degli infermi secondo l'Ordo unctionis infirmorum e il Catechismo della Chiesa Cattolica. In riferimento alle fonti storiche e liturgiche*. Romae 1998 s. 59-89.

⁴² Schenk. *Liturgia sakramentów* s. 60.

⁴³ DSch 620.

⁴⁴ DSch 860.

⁴⁵ DSCh 1324.

⁴⁶ Kwiatkowski. *Gli effetti del sacramento degli infermi secondo l'Ordo unctionis infirmorum* s. 89-97

⁴⁷ Ziegenaus. *Ausdehnung der Spendevollmacht der Krankensalbung?* s. 351-355.

⁴⁸ S. Thomae Aquinatis. *Contra Gentiles* IV c.73.

⁴⁹ S.Th. Supl. q. 31 a. 3.

Również z faktu, że diakoni udzielają sakramentu chrztu, nie wynika – według św. Tomasza – że mogą udzielać również namaszczenia, gdyż św. Jakub nie wspomina o diakonach, lecz poleca chorym wzywać prezbiterów. „Ten sakrament nie jest tak absolutnie konieczny jak chrzest. Toteż obowiązek udzielania go nie został powierzony wszystkim w wypadku konieczności, lecz tym tylko, do których to należy z racji ich urzędu. Diakoni zaś nie mogą mocą swego urzędu udzielać nawet chrztu”⁵⁰

Odnosnie do świeckich św. Tomasz wspomina, że „niektórzy Ojcowie w Egipcie zanosili olej chorym i że ci bywali przez nich uzdrowieni” Nie było to jednak namaszczenie sakramentalne. Ponieważ jednak „sakrament dokonuje odpuszczenia grzechów, a to nie leży w mocy osób świeckich”, więc świeccy nie mogą go udzielać. Zaznacza również, że w Kościele „jedni wykonują akty należące do hierarchii, a inni je tylko przyjmują – są to właśnie osoby świeckie. Żadnego więc sakramentu nie wolno im udzielać z urzędu; a jeśli mogą chrzcić w wypadku koniecznym, to tylko z rozporządzenia Bożego, aby nikt nie był pozbawiony możliwości duchowego odrodzenia” Kapłan w liturgii namaszczenia działa nie we własnym imieniu, lecz „w imieniu całego Kościoła, gdyż może się modlić w imieniu tegoż Kościoła na mocy tego, że występuje tu jako osoba publiczna, natomiast laik, będący osobą prywatną, nie może tego robić”⁵¹

Ponieważ Marcin Luter i jego zwolennicy twierdzili, że *presbyteroi* w Jk 5, 14 to są *seniores*, starsi lub starcy w danej wspólnotce, czyli świeccy, a nie członkowie hierarchii, Sobór Trydencki potwierdził naukę Soboru Florenckiego, że „minister proprius huius sacramenti est sacerdos”⁵² Wyjaśnił również, że przez określenie *presbyter* należy rozumieć „nie starszych wiekiem lub znakomitszych wśród ludu, lecz albo biskupów, albo kapłanów przez nich wyświęconych – stosownie do przepisów – przez włożenie rąk kapłańskich” (1 Tm 4, 14)⁵³ Unormowania prawne przyjęte na Soborze Trydenckim weszły bez zmian do Codex Iuris Canonici (CIC) z 1917 r. can. 938 § 1 z zaznaczeniem, że proboszcz chorego jest zwyczajnym (*ordinarius*) szafarzem ostatniego namaszczenia (can. 938 § 2; 939).

⁵⁰ S.Th. Supl. q. 31 a. 2.

⁵¹ S.Th. Supl. q. 31 a. 1.

⁵² BF VII 511; DSch 1324. Zob. K a c z y n s k i. *Feier der Krankensalbung* s. 286-287.

⁵³ BF VII 515; 519; DSch 1697; 1719.

JAKIE WNIOSKI WYNIKAJĄ Z NAUCZANIA KOŚCIOŁA I PIERWOTNEJ PRAKTYKI PASTORALNEJ?

Do czasu reformy karolińskiej istniała w Kościele podwójna praktyka namaszczenia świętym olejem chorych. Obok namaszczenia udzielanego przez kapłanów (sakrament) wierni zabierali do domu pobłogosławiony przez biskupa olej i mogli go „w razie potrzeby według uznania stosować”⁵⁴ Nie ma jednak zachowanych opisów, w jaki sposób dokonywano tego namaszczenia. Co więcej, z modlitw poświęcenia oleju chorych z tego okresu wynika, że używano go na różne sposoby, o czym świadczą występujące w nich czasowniki: *ungere* – „namaszczać”, *tangere* – „dotykać” i *gustare* – „kosztować”, „pić”⁵⁵ Używanie poświęconego oleju we wszelkich chorobach było zalecane np. przez biskupa Cezarego z Arles († 542), który nazywał je *medicina Ecclesiae* i przeciwstawiał wszelkiego rodzaju praktykom magicznym, mającym rzekomo przynosić uzdrowienie⁵⁶ Praktykę taką potwierdzają liczne źródła liturgiczne i pisarze kościelni z tego okresu. Powstają jednak pytania: Jak należy je oceniać i jaki był walor tego namaszczenia dokonywanego przez świeckich? Czy można mówić, że mamy do czynienia z prawdziwym sakramentem Kościoła w duchu Listu św. Jakuba?

W świetle badań źródeł liturgicznych, historii sakramentu namaszczenia i nauczania Kościoła należy przyjąć, że używanie przez świeckich poświęconego oleju do namaszczenia siebie lub innych należy uznać jedynie za rodzaj „sakramentale”, ale nie za sakrament w duchu Listu św. Jakuba, listu Innocentego I (*genus sacramenti*) i późniejszego nauczania Kościoła⁵⁷ B. Nadolski jest zdania, że z faktu, iż wierni świeccy posługiwali się poświęconym przez biskupa olejem, nie można wyciągnąć wniosku, „że świeccy byli szafarzami sakramentu w dzisiejszym tego słowa znaczeniu, należy uwzględnić rozwój pojęć teologicznych”⁵⁸

Należy ponadto pamiętać, że aż do XII wieku liczba i nazwy sakramentów nie były dokładnie przez Kościół określone. Do sakramentów w dzisiej-

⁵⁴ Stefański. *Sakrament chorych* s. 38.

⁵⁵ Zob. P. Sorci. *L'olio per l'unzione. Commento alla benedizione dell'olio*. „Rivista liturgica” 80:1973 s. 54-84.

⁵⁶ Ortemann. *Il sacramento degli inferni* s. 24-26.

⁵⁷ Notabene, warto przy okazji zauważyć, że poza Komunią świętą i zawieraniem małżeństwa nikt sam sobie nie udziela żadnego sakramentu. Dlatego trudno za sakrament uznać namaszczenie siebie samego poświęconym olejem. Ponadto aż do XII wieku nie było ustalonej liczby sakramentów świętych.

⁵⁸ *Leksykon liturgii* s. 1008.

szym rozumieniu zaliczano zawsze chrzest, Eucharystię, pokutę i święcenia (kapłaństwo). Natomiast „ogólną nazwą *sacramenta* obejmowano także wiele różnych obrzędów świętych, jak: każde namaszczenie olejem świętym, konsekrację dziewic, profesję zakonną, konsekrację kościoła, posypanie głowy popiołem w Środę Popielcową, poświęcenie pól, poświęcenie pokarmów [...] egzorcyzm, pogrzeb i inne”⁵⁹ Dlatego nie jest uzasadnione przekonanie, że namaszczenia dokonywane przez świeckich miały walor sakramentu Kościoła. Były to pobożne praktyki wiernych, którzy w duchu wiary używali do namaszczeń poświęconego przez biskupa oleju podobnie jak np. poświęconej wody. Jak już wyżej wspomniano, dopiero Sobór Florencki (1349) naucza o siedmiu sakramentach i wśród nich jako piąty wylicza „ostatnie namaszczenie”, określając jednocześnie, że jego szafarzem jest kapłan.

W Kościele katolickim szafarzem sakramentu namaszczenia jest kapłan, który w imieniu całej wspólnoty Kościoła namaszcza chorego i zanoszący do Boga „modlitwę wiary”, dlatego jej wysłuchanie jest pewne (por. KK 11). Jest to oficjalna modlitwa całego Kościoła, który reprezentuje kapłan jako widzialny jego przedstawiciel, a zarazem jest on narzędziem i znakiem niewidzialnej Głowy Kościoła, czyli Chrystusa. Tym, który działa w sakramencie, jest zawsze Chrystus, o Nim pisze Jk 5, 15, że „podźwignie chorego” (gr. *καὶ ἔγρει αὐτὸν ὁ κύριος*).

SZAFARZ SAKRAMENTU NAMASZCZENIA CHORYCH PO WYDANIU RYTUAŁU *ORDO UNCTIONIS INFIRMORUM*

W czasie przygotowywania nowego Rytuału w zasadzie nie zajmowano się problemem szafarza sakramentu namaszczenia. Wprawdzie powoływano się na tradycję istniejącą do połowy IX wieku, że wierni zabierali do domu poświęcony przez biskupa olej i namaszczyli nim siebie i innych, ale przyjęto określenie Soboru Trydenckiego, że tylko kapłan udziela sakramentu. Ewentualnymi zmianami w tej dziedzinie miałyby w przyszłości zająć się Kongregacja Nauki Wiary⁶⁰ Następnie Paweł VI w konstytucji apostolskiej *Sacram unctionem infirmorum* poprzedzającej Rytuał *Ordo unctionis* stwierdza krótko, że „właściwym szafarzem tego sakramentu jest prezbiter (*ad proprium ministerium quo attinet, declaravit eum esse presbyterum*)” Papież

⁵⁹ Cz. S. Bartnik. *Dogmatyka katolicka*. T. 2. Lublin 2003 s. 590.

⁶⁰ J. Stefański. *Sakrament chorych w reformie Soboru Watykańskiego II*. Poznań 1988 s. 122.

powtarza naukę Soboru Trydenckiego, ale w nieco łagodniejszej formie niż CIC z 1917 r. can. 938 § 1, według którego „tego sakramentu ważnie udziela tylko każdy kapłan (*hoc sacramentum valide administrat omnis et solus sacerdos*)” J. Stefański, komentując tę konstytucję, jest zdania, że papież „nie uważa kapłana jako *conditio sine qua non* ważności sakramentu [...] pozostawia sprawę nieco otwartą”⁶¹ Następnie kilkanaście lat później wyraża nadzieję, że „w przyszłości również diakon (choćby jako szafarz nadzwyczajny) mógłby administrować sakramentalne namaszczenie chorych”⁶²

Rytuał *Ordo unctionis* w nr. 16, powołując się na List św. Jakuba (5, 14-15) oraz nieprzerwaną tradycję Kościoła, stwierdza, że właściwym (*proprius*) szafarzem namaszczenia chorych jest tylko kapłan (*solus sacerdos*). W Rytuale pominięto natomiast słowo *valide*, czyli że „ważnie” udziela namaszczenia jedynie kapłan. Przewiduje również udzielanie sakramentu namaszczenia wielu chorym w czasie jednej celebracji liturgicznej przez kilku szafarzy-kapłanów. Wtedy jeden przewodniczy i wykonuje istotny znak sakramentalny namaszczenia, wypowiadając głośno formułę, inni zaś mogą podzielić między siebie obrzędy: modlitwy wstępne, czytanie słowa Bożego, litanie, wezwania czy pouczenia.

W trakcie przygotowywania nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego (KPK) w Schemacie z 1980 r. proponowano, aby z racji historycznych nie zamieszczać sformułowania, że tylko *omnis et solus sacerdos* ważnie (*valide*) udziela namaszczenia chorych (por. CIC z 1917 r. can. 938 § 1). Przedstawiciele Kościoła z USA i RFN oraz inni postulowali, aby także diakonów uznać za szafarzy sakramentu namaszczenia chorych oraz wprowadzić innych nadzwyczajnych szafarzy tego sakramentu⁶³ Potępienie Soboru Trydenckiego miałyby dotyczyć jedynie poglądu, że w Liście św. Jakuba chodzi o świeckich starszych wiekiem. Jednakże określenie *solus sacerdos* wyklucza diakona. Zdaniem prawników norma ta wydaje się być pozytywnym pra-

⁶¹ Tamże.

⁶² Stefański. *Sakrament chorych* s. 48. Powołuje się przy tym na głos biskupa A. Fronzoza z Filipin, który w dyskusji w czasie Soboru postulował zmianę brzmienia kanonu 938 CIC w ten sposób, aby diakon był nadzwyczajnym szafarzem ostatniego namaszczenia, kiedy nie ma kapłana, a przynagla konieczność („ut diaconus sit minister extraordinarius extremae unctionis, quando absit nempe sacerdos et urgeat necessitas” – tamże s. 132).

⁶³ B. W. Z u b e r t. *Sakrament namaszczenia chorych. Próba wykładni obowiązujących przepisów kodeksowych*. „Roczniki Nauk Prawnych” 5:1995 s. 34-35; Z. J a n c z e w s k i. *Ustanawianie szafarzy sakramentów świętych w Kościele łacińskim i Kościołach wschodnich*. Warszawa 2004 s. 185.

wem kościelnym, a nie orzeczeniem dogmatycznym, dlatego można nad nią dyskutować⁶⁴ Na przykład M. Calvi nie wyklucza możliwości, że w przyszłości Kościół nie wprowadzi nadzwyczajnych szafarzy namaszczenia chorych⁶⁵ Ostatecznie w KPK przyjęto tradycyjne określenie, że „namaszczenia chorych ważnie udziela każdy kapłan i tylko kapłan (*unctione infirmorum valide administrat omnis et solus sacerdos*)” (kan. 1003 § 1). KPK mówi także o „obowiązku i prawie udzielania namaszczenia chorych” ciążącym na wszystkich kapłanach, „którym zlecono duszpasterstwo (*cura animarum*) w stosunku do wiernych, powierzonych ich pasterskiej trosce” (kan. 1003 § 2). Również każdy kapłan „z uzasadnionej przyczyny” może udzielić tego sakramentu (kan. 1003 § 2). Kapłani mogą także nosić ze sobą poświęcony olej, aby „w razie konieczności (*in casu necessitatis*)” udzielić chorym sakramentalnego namaszczenia (kan. 1003 § 3). Takie określenie szafarza w KPK zgodne jest z Listem św. Jakuba i dotychczasową praktyką Kościoła, czyli wyklucza możliwość udzielania sakramentu namaszczenia przez diakonów, a tym bardziej przez osoby świeckie.

Obowiązujące w Kościele zasady odnoszące się do udziału świeckich w posługiwaniu chorym zostały przypomniane przez Stolicę Apostolską w Międzydykasterialnej instrukcji *Ecclesiae de mysterio* z 1997 r.⁶⁶ Rola świeckich w duszpasterstwie chorych polega głównie na towarzyszeniu im w tym doświadczeniu i próbie wiary, przygotowaniu do przyjęcia sakramentów (pokuty i pojednania, Komunii świętej) i – w odpowiednim czasie – namaszczenia chorych. W żadnym wypadku nie wolno świeckim namaszczać chorych ani poświęconym olejem, ani żadnym innym, aby nie powstało wrażenie, że udzielają sakramentu, którego szafarzami są jedynie kapłani⁶⁷

Mimo że zauważa się wzrastającą tendencję do uprawnienia diakonów, a nawet szafarzy świeckich do udzielania namaszczenia chorych, to jednak większość teologów jest zdania, że nie można traktować udzielania tego sakramentu tak jak udzielania Komunii świętej⁶⁸ Wynika to z faktu, że kapłan, na mocy

⁶⁴ Z u b e r t. *Sakrament namaszczenia chorych. Próba wykładni* s. 35

⁶⁵ M. C a l v i. *Il sacramento dell'Unzione degli infermi: celebrazione e ministro*. „Quaderni di diritto ecclesiale” 9:1996 nr 3 s. 289.

⁶⁶ *Instructio de quibusdam questionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem*. „Acta Apostolicae Sedis” 89:1997 s. 882-877; „Notitiae” 34:1998 s. 9-42; zob. C z. K r a k o w i a k. *Teologiczne i normatywne zasady współpracy świeckich w ministerialnej posłudze prezbiterów*. „Roczniki Teologiczne” 48:2001 z. 8 s. 35-76.

⁶⁷ *Ecclesiae de mysterio* art. 9 § 1-2.

⁶⁸ T e s t a. *Sakramenty Kościoła* s. 274-275.

sakramentalnej konsekracji, upodobniony jest do Chrystusa i działa w Jego imieniu (*in persona Christi*). Sakramenty, przez które dokonuje się uświęcenie i oddawany jest kult Bogu, zajmują główne miejsce w jego posłudze duszpasterskiej. Kapłan w ich udzielaniu jest żywym narzędziem Chrystusa Kapłana.

POSOBOROWA TEOLOGIA

Po wydaniu *Ordo unctionis infirmorum* (1972), a następnie nowego KPK (1983) w literaturze teologicznej⁶⁹ i prawnej⁷⁰ zaczęły pojawiać się głosy domagające się odejścia od powszechnej i obowiązującej dotąd w Kościele katolickim zasady, że jedynie kapłan (*sacerdos*) może ważnie udzielać sakramentu namaszczenia chorych.

Problem szafarzy namaszczenia chorych był żywo dyskutowany w Niemczech w czasie trwania Ogólnego Synodu Diecezji niemieckich. Powoływano się wtedy na opinie znanych teologów P. Hünermanna i H. Vorgrimlera, według których Kościół mógłby dopuścić diakonów do udzielania sakramentu namaszczenia chorych. Podobne stanowisko zajął prof. Reiner Kaczynski w swoim studium *Feier der Krankensalbung*⁷¹. Według niego problem ten wymaga szybkiego rozwiązania, gdyż coraz częstszy brak kapłanów jako szafarzy tego sakramentu może doprowadzić do tego, że stanie się on zaniedbanym, a nawet nieznanym sakramentem. Zdaniem R. Kaczynskiego nie ma racji biblijnych ani dogmatycznych, a także historycznie można uzasadnić, że szafarzami namaszczenia nie muszą być kapłani. Określenie przez Sobór Trydencki, że *sacerdos est minister proprius* sakramentu namaszcze-

⁶⁹ Rouillard. *Le ministre du sacrement de l'onction des malades* s. 395-402; Ziegenaus. *Ausdehnung der Spendevollmacht der Krankensalbung?* s. 345-363; G. Davanzo. *L'unzione degli infermi: note storiche, teologiche, pastorali*. „Ephemerides Liturgicae” 89:1975 s. 323-344; Ziegenaus. *Die Krankensalbung* s. 432-480; Ziegler. *Who Can Anoint the Sick?* s. 25-44; D. Power. *Le sacrement des l'onction des malades. Questions ouvertes*. „Concilium” 27:1991 s. 124-136; Gy. *La question du ministre de l'onction des malades* s. 15-24; A. Heinz. *Die Krankensalbung im spätantiken Gallien. Das Zeugnis der Martinschriften des Sulpicius Severus (um 400)*. „Trierer Theologische Zeitschrift” 106:1997 s. 271-287

⁷⁰ Zob. M. Pastuszko. *Sakrament namaszczenia chorych w nowym prawie kanonicznym*. W: *Duszpasterstwo w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*. Red. J. Syryjczyk. Warszawa 1985 s. 159-195; Zubert. *Sakrament namaszczenia chorych. Próba wykładni obowiązujących przepisów kodeksowych* s. 18-47; I. Riedel-Spangenberg. *Das Gewohnheitsrecht in der katholischen Kirche. Zur Spendung der Krankensalbung durch Diakone und Laien*. „Trierer Theologische Zeitschrift” 103:1994 s. 188-201.

⁷¹ *Feier der Krankensalbung* s. 269-287, 314.

nia, nie wyklucza – jego zdaniem – możliwości ustanowienia nadzwyczajnego szafarza⁷² Uzasadnia to tym, że aż do VIII wieku świeccy mogli namaszczać siebie lub swoich bliskich poświęconym olejem⁷³ G. Gozzelino uważa, że określenie kapłana „właściwym szafarzem” (*minister proprius*), nie oznacza, że wyklucza się innych, lecz chodzi raczej o szafarza zwyczajnego (*ordinarius*). Takie tłumaczenie otwiera drogę do możliwości ustanowienia szafarzy nadzwyczajnych. Kościół nie jest związany tym, aby wykluczyć diakona od udzielania namaszczenia, gdyż nie jest on świeckim, lecz duchownym i należy do hierarchii Kościoła. Odnośnie do orzeczenia Soboru Trydenckiego zaznacza, że było ono uwarunkowane ówczesną sytuacją i że można nad nim obecnie dyskutować i wprowadzić szafarzy nadzwyczajnych⁷⁴

A. Heinz nawiązuje do zwyczaju pierwotnego Kościoła, że wierni zabierali do domu Eucharystię i poświęcony przez biskupa olej, przechowywali go i używali w razie potrzeby jako lekarstwo, namaszczając nim siebie lub byli nim namaszczeni przez członków rodziny⁷⁵ Uważa więc, że skoro przez wieki wierni sami mogli namaszczać się poświęconym olejem, także teraz Kościół mogłoby postanowić, że nie tylko biskupi i prezbiterzy, ale także diakoni i upoważnieni świeccy będą mogli wspierać chorych przez namaszczenie⁷⁶

A. M. Gy nie odpowiada się jednoznacznie na udzielaniem namaszczenia przez diakona lub świeckiego. Przedstawia naukę Kościoła w tej kwestii, odwołując się do Listu św. Jakuba i orzeczeń soborów aż do KPK kan. 1003 § 1⁷⁷ Nawiązując do nauki św. Tomasza, że w sprawowaniu sakramentów szafarz działa jako *persona publica*, a chory jedynie przyjmuje jego działanie, stwierdza, że także diakon jest *persona publica* i obecnie należałoby dokładnie przestudiować wszystkie sprawy teologiczne związane z tym problemem w tradycji Kościoła⁷⁸

⁷² „Die Formulierung schließt nicht grundsätzlich aus, dass außer dem Priester auch andere, etwa als außerordentlichen Spender (*ministri extraordinarii*), berufen worden könnten” (*Feier der Krankensalbung* s. 287).

⁷³ „Die Laien hatten grundsätzlich bis 8. Jh. die Möglichkeit, das gesegnete Öl bei sich oder den ihrigen selbst anzuwenden” (tamże s. 273).

⁷⁴ *L'unzione degli infermi sacramento della vittoria sulla malattia*. Torino 1976 s. 170

⁷⁵ H e i n z. *Die Krankensalbung im spätantiken Gallien* s. 283-284.

⁷⁶ „Es könnte also durchaus wieder dahin kommen, dass nicht nur Bischöfe und Priester die heilige Salbung feiern, sondern dass Diakone und beauftragten Laien diese beim Dienst der Krankensalbung unterstützen” (tamże s. 287).

⁷⁷ G y. *La question du ministre de l'onction des malades* s. 15-17.

⁷⁸ „[...] qu'il faut en même temps étudier avec le maximum de soin l'ensemble des questions théologiques qui se pose à ce sujet dans la tradition de l'Église” (*La question du ministre de l'onction des malades* s. 24).

B. Groen z kolei podkreśla, że w pierwotnym Kościele większą uwagę zwracano na samo błogosławieństwo oleju niż na namaszczenie nim przez prezbiterów. Dlatego stawia pytanie, czy ci, którzy w imieniu Kościoła posłani są do opieki nad chorymi, nie powinni udzielać także namaszczenia, podobnie jak udzielają Komunii świętej⁷⁹ Dlaczego diakon, który może chrzcić, nie może udzielać namaszczenia chorych, zwłaszcza że obecnie sakrament ten nie jest koniecznie związany, jak to było dawniej, z wyznawaniem grzechów? Sygnalizuje również istnienie pewnych praktyk, które są niezgodne z nauczaniem Kościoła, jak udzielanie namaszczenia przed eutanazją, namaszczenie zmarłych jako znak pożegnania (*Abschied*), namaszczenie przez świeckich chorych niezależnie od ich wyznania⁸⁰ Zwraca także uwagę na praktyki niesakramentalnego namaszczenia chorych w Ruchu Odnowy w Duchu Świętym. W związku z tym wskazuje na konieczność rozwijania teologii sakramentu namaszczenia chorych i właściwej informacji o nim wiernych, a nawet odpowiedniej, w dobrym znaczeniu, jego reklamy⁸¹

I. Riedel-Spangesberger, odwołując się do praktyki z pierwszego tysiąclecia, kiedy – według niej – diakoni, diakonise i świeccy udzielali namaszczenia, wyraża pogląd, że gdy obecnie brak jest kapłanów, a wierni mają prawo do sakramentu, można powrócić do dawnej praktyki udzielania namaszczenia także przez diakonów i świeckich. Zaznacza, że taka praktyka namaszczenia chorych i wkładania na nich rąk istnieje już w niektórych diecezjach, przy milczącej zgodzie pasterzy⁸²

D. Power zastanawia się, czy w dalszym ciągu jest konieczne zastrzeżenie udzielania namaszczenia jedynie kapłanom. Jego zdaniem odpowiedź na to pytanie zależy od rozważenia trzech kwestii: interpretacji Jk 5, 14 – kim byli

⁷⁹ „Wäre es nicht wünschenswert, dass alle, die in und im Namen der Kirche für die Krankenseelsorge und Krankenkulturgie zuständig sind, die Salbung verrichten können?” (B. Groen. *Die Krankensalbung und ihr Platz in der heutigen Krankenhausseelsorge*. „Heiliger Dienst” 59:2005 s. 118).

⁸⁰ „Es geht ihnen um die Zuwendung und das Vertrauen, nicht um die Konfession. Darum kommt es regelmäßig vor, das Pastoralassistenten/innen Kranke mit Öl salben” Pisz o wypadkach w Nijmegen, gdy ewangelicki pastor namaszcza katolików. Tamże s. 100-118. W związku z takimi praktykami biskup Nijmegen A. Hurkmans wydał w lutym 2001 r. list skierowany do zarządów szpitali i domów opieki, w którym stwierdza, że namaszczenie udzielane przez osoby, które nie są prezbiterami i nie są wyznaczone do tej posługi, nie jest ważnym sakramentem („[...] eine Feier, der kein amtlicher Priester, oder einer, Nicht-Zuständiger vorsteht, sei kein gültiges Sakrament” – tamże s.106).

⁸¹ Tamże s. 117.

⁸² *Das Gewohnheitsrecht in der katholischen Kirche. Zur Spendung der Krankensalbung durch Diakone du Laien* s. 189-190.

presbyteroi, danych dotyczących praktyki w Kościele co do używania poświęconego oleju, jej kontekstu liturgicznego, stosowanych modlitw, wreszcie określenia Soboru Trydenckiego *minister proprius*, a nie *ordinarius*, które może wskazywać, że problem ten pozostawiono do dalszej dyskusji⁸³ Nie rozwiązuje jednak problemu szafarza namaszczenia, ale stawia pytanie, czy dzisiaj nie byłoby wskazane i usprawiedliwione pozwolenie na udzielanie namaszczenia jako szafarzom (*appropriés*) tym, którzy już w Kościele mają uprawnienia do udzielania Komunii świętej, chrztu, asystowania przy zawieraniu małżeństwa, a zwłaszcza tych, którzy posługują chorym w szpitalach i domach opieki⁸⁴

Natomiast A. Ziegenaus sprzeciwia się poglądom, że w wyjątkowych sytuacjach (*Notfall*) świecki mógłby udzielać namaszczenia. Podkreśla, że Bóg działa nie tylko przez sakramenty. Diakoni i świeccy mogą jedynie modlić się przy chorych i przygotować ich na przyjęcie sakramentu namaszczenia chorych. Nie uważa również, że rozszerzenie prawa udzielania namaszczenia na diakonów i świeckich rozwiąże problemy pastoralne związane z duszpasterstwem chorych i przyczyni się do większej atrakcyjności powołań kapłańskich⁸⁵ Według niego nauczanie Soboru Trydenckiego o ostatnim namaszczeniu było uwarunkowane polemiką z błędami reformacji. Dlatego określenie, że szafarzem jest jedynie *sacerdos*, nie jest *de fide*⁸⁶

STANOWISKO KONGREGACJI NAUKI WIARY

W związku poglądami niektórych teologów podważających doktrynę Kościoła, że „każdy kapłan i tylko kapłan” może udzielać sakramentu namaszczenia chorych, Kongregacja Nauki Wiary wydała *Notę dotyczącą szafarza sakramentu namaszczenia chorych* (11 II 2005 r.), podpisaną przez Prefekta Kongregacji kard. Josepha Ratzingera i jej Sekretarza abpa A. Amato⁸⁷ Kongregacja, powołując się na zwyczajne nauczanie Kościoła (KPK kan. 1003 § 1; KKKW kan. 739 § 1; KKK 1516), stwierdza, że „tylko kapłani (biskupi i prezbiterzy) są szafarzami sakramentu namaszczenia chorych. Doktryna ta jest *definitive tenenda*. Ani diakoni, ani wierni świeccy nie mogą być szafa-

⁸³ P o w e r. *Le sacrement des l'onction des malades. Questions ouvertes* s. 127-129.

⁸⁴ Tamże s. 129.

⁸⁵ Z i e g e n a u s. *Ausdehnung der Spendevollmacht der Krankensalbung?* s. 363.

⁸⁶ Tamże s. 362.

⁸⁷ „Anamnesis” 11:2005 nr 42 s. 20.

rzami tego sakramentu i jakiegokolwiek działanie w tym kierunku stanowi symulację sakramentu”⁸⁸ W komentarzu załączonym do *Noty* Kongregacja zaznacza, że próby zlecenia diakonom lub wiernym świeckim udzielania sakramentu nie tylko nie rozwiązują problemu braku kapłanów, ale „są szkodliwe dla wiary i dla duchowego dobra chorych, którym pragnęłoby się pomóc”⁸⁹ W uzasadnieniu takiego stanowiska Kościoła Kongregacja odwołuje się do nieprzerwanej tradycji interpretującej List św. Jakuba 5, 14, przypominając, że wyrażenie *presbyteros Ecclesiae* odnosi się „do tej szczególnej grupy wiernych, których przez nałożenie rąk, Duch Święty przeznaczył do prowadzenia Kościoła Bożego” Następnie, komentując słynny list Innocentego I do Decencjusza biskupa Gubbio oraz „inne dokumenty z pierwszego tysiąclecia”, stwierdza, że „nie dostarczają żadnego świadectwa potwierdzającego jakąkolwiek możliwość wprowadzenia szafarzy niekapłanów w celu udzielania sakramentu namaszczenia”⁹⁰ Nauczanie Kościoła od drugiego tysiąclecia, a zwłaszcza Sobór Florencki (1439) potwierdzają, że „szafarzem tego sakramentu jest kapłan” Podobnie Sobór Trydencki uznał za błędne twierdzenia reformatorów, że prezbiterzy z Listu św. Jakuba „nie są kapłanami wyświęconymi, ale starszymi wspólnoty”, a namaszczenie chorych to – według tegoż Soboru – jeden z siedmiu sakramentów, którego szafarzem jest tylko kapłan. Kongregacja przypomina także, że nauczanie Kościoła od Soboru Trydenckiego aż do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 i Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r. oraz „wszystkie Rytuały namaszczenia chorych” niezmiennie potwierdzają, że szafarzem sakramentu jest tylko kapłan i „nigdy nie brały pod uwagę możliwości, że szafarzem mógłby być diakon albo osoba świecka”⁹¹ Doktryna o kapłanie jako jedynym szafarzu sakramentu namaszczenia chorych jest „pewnością teologiczną” i „musi być zakwalifikowana jako *definitive tenenda*” Dlatego wszelkie próby udzielania tego sakramentu przez diakona lub wiernych świeckich nie tylko powodują, że jest on nieważny, ale także osoby te popełniają „przestępstwo symulacji”, które „podlega karze na mocy kan. 1379 KPK (por. kan. 1443 KKKW)”⁹²

W końcowej części *Noty* Kongregacja przypomina, że na mocy sakramentu święceń kapłan, udzielając sakramentów, działa *in persona Christi*

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ *Komentarz do Noty dotyczącej szafarza sakramentu namaszczenia chorych.* Tamże.

⁹⁰ Tamże s. 21.

⁹¹ Tamże s. 22.

⁹² Tamże.

i in persona Ecclesiae. Jest on żywym i widzialnym narzędziem Chrystusa, którego reprezentuje i czyni obecnym wobec przyjmującego sakrament. Jednocześnie zawsze występuje w imieniu Kościoła, który cały wspiera modlitwą wszystkich swoich wiernych. W liturgii sakramentu namaszczenia modlitwa kapłana za chorego jest także modlitwą Kościoła, aby przez włożenie rąk i święte namaszczenie Chrystus Lekarz wybawił go i podźwignął.

*

W podsumowaniu tych rozważań należy raz jeszcze podkreślić, że ani źródła biblijne, ani liturgiczne, ani nieprzerwane nauczanie Kościoła katolickiego, ani brak kapłanów nie upoważniają do tego, aby w Kościele diakoni i wierni świeccy udzielali sakramentu namaszczenia chorych. Podobna doktryna i praktyka pastoralna obowiązują w katolickich Kościołach Wschodnich. Według kan. 739 KKKW „namaszczenia chorych ważnie (*valide*) udzielają wszyscy i tylko kapłani (*omnes et soli sacerdotes*)” Jeśli w niektórych Kościołach jest zwyczaj udzielania go „równocześnie przez wielu kapłanów, należy, o ile to możliwe, ten zwyczaj zachować” (kan. 737 § 2). W Kościele prawosławnym także zaleca się udzielanie namaszczenia chorych przez kilku (zwykle siedmiu) kapłanów. Tylko w wyjątkowych wypadkach może udzielić go tylko jeden kapłan⁹³

Po wydaniu przez Kongregację Nauki Wiary *Noty* dotyczącej szafarza sakramentu namaszczenia chorych wraz z komentarzem odpowiedź na postawione w tytule artykułu pytanie jest jasna: ani diakoni, ani wierni świeccy nie mogą udzielać sakramentu namaszczenia chorych, gdyż jego szafarzami według Tradycji Kościoła są jedynie kapłani, czyli biskupi i prezbiterzy.

BIBLIOGRAFIA

- Collins M.: Le rituel romain. Service pastoral et onction des malades. „Concilium” 27:1991 nr 234 s. 13-32.
- Davanzo G.: L'unzione degli infermi: note storiche, teologiche, pastorali. „Ephemerides Liturgicae” 89:1975 s. 323-344.
- Furioni G.: Namazczenie chorych: sakrament chorego chrześcijanina. „Communio” 18:1998 nr 3 s. 96-104.
- Greshake G.: Letzte Ölung oder Krankensalbung. „Geist und Leben” 1983 s. 119-136.

⁹³ M. Lenczewski. *Liturgika, czyli nauka o nabożeństwach*. Warszawa 1976 s. 217-218.

- Janicki J.: Modlitwy odnowionej liturgii sakramentu chorych wyrazem wiary Kościoła – „Modlitwa płynąca z wiary uzdrowi chorego...” (Jk 5, 15). „Studia Theologica Varsaviensia” 20:1982 z. 1 s. 157-171.
- Kosiek T.: Na chorych ręce kłaść będą. Lublin: RW KUL 2000.
- Kowalczyk L.: Lekarz wobec cierpienia i śmierci człowieka. W: Cierpienie i śmierć. (Homo medians XIII). Red. A. J. Nowak. Lublin: TN KUL 1992 s. 163-169.
- Lengeling E. J.: Todesweihe oder Krankensalbung? „Liturgisches Jahrbuch” 21:1971 s. 193-213.
- Majewski J.: Stary człowiek i cierpienie. „Więź” 1999 nr 8 s. 41-50.
- Noual J. A. Ministères et rites en pastorale de la santé. „La Maison-Dieu” 1996 nr 205 s. 67-79.
- Prelot P. Sacraments and Healing: A Typology of the Relationship between Two Dimensions of Salvation. „Studia Liturgica” 36:2006 s. 34-59.
- Rosłoń J. W. Co oznacza obrzęd namaszczenia i jakie są biblijne podstawy tej praktyki? „Collectanea Theologica” 45:1975 z. 1 s. 109-114.
- Sales M.: Die Krankensalbung – Sakrament des hingegebenen Lebens. „Communio” 12:1983 s. 408-419.
- Triacca A. M.: Unzione degli infermi: contributo a una rilettura dei documenti conciliari e postconciliari. „Salesianum” 36:1974 s. 69-96.
- I effetti dell’unzione degli infermi. „Salesianum” 38:1976 s. 3-42

CAN DEACONS AND THE LAY FAITHFUL ADMINISTER THE SACRAMENT OF THE ANOINTING OF THE SICK?

Summary

The author deals with the problem of the dispenser of the anointing of the sick. This is a current topic, as we are witnessing demands or even practice that is not in accord with the hitherto doctrine and Tradition of the Catholic Church that this sacrament could be administered also by deacons and the lay faithful. Bearing in mind the analysis of Jk 5:14 and the usual teaching of the Church, the author is in favour of the position adopted by the majority of Biblical specialists and theologians. They claim that the term *presbyteroi* used in the text denotes those who lead the community of the Church — a bishop and presbyter. It is true that there are some testimonies, informing us that the lay persons use the holy oil in the case of illness, but the sacrament of the anointing of the sick has always been administered by priests. This doctrine is also found in the *Ordo unctionis infirmorum* of 1972 and the Code of Canon Law of 1983. Finally the matter has definitively been decided by the Congregation of the Doctrine of Faith. It issued a *Note* in 2005 in which we are reminded that the teaching about the priest (*sacerdos*) as the only dispenser of the sacrament of the anointing of the sick is *definitive tenenda*. Therefore no one can administer it validly, and those who do it commit the “crime of simulation” which is punishable (cf. CCL can 1379; CCEC can. 1443). This doctrine and practice of the Roman Church remain in accord with the Eastern Churches and the Orthodox Church.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: namaszczenie chorych, szafarz, prezbiter, biskup, diakon, świecki.

Key words: the anointing of the sick, dispenser, presbyter, bishop, deacon, lay person.